

2) зміна середньорічної вартості оборотних коштів.

Після проведених математичних перетворень з'являється можливість дослідити ще декілька додаткових факторів:

1) зміну кожного з елементів оборотних коштів (запасів, дебіторської заборгованості, грошових коштів тощо);

2) зміну коефіцієнта оборотності поточних зобов'язань;

3) зміну загального коефіцієнта ліквідності;

Проведений аналіз довів, що застосування методу математичних перетворень являється важливим напрямком удосконалення економічного аналізу оборотних активів, підвищує ефективність аналізу діяльності підприємств та їх підрозділів, спрощує вивчення впливу додаткових факторів на об'єкт дослідження. Факторний аналіз показників ефективності використання оборотних активів – це один з інструментів інтенсивного шляху розвитку підприємства. Це можливість організувати діяльність так, щоб максимально ефективно використовувати внутрішні резерви, закладені в самому підприємстві.

Література

1. Сайт Обласного управління статистики в Дніпропетровській області [Електронний ресурс] // Режим доступу: www.dnprstat.gov.ua

2. Чумаченко М.Г. Економічний аналіз: навч. посіб. / М.Г. Чумаченко, М. А. Боліох, В. З. Бурчевський, М.І. Горбаток та ін.; — Вид. 2-ге, перероб. і доп. — К.: КНЕУ, 2003. — 556 с.

Рецензент докт. екон. наук, професор Мельник Л.Ю.

338.242

Касумян А.Т., аспірант, Київський національний економічний університет імені В. Гетьмана, м. Київ

РЕСУРСНА КАПІТАЛІЗАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВ: СУТНІСТЬ ТА МЕТОДИКА РОЗРАХУНКУ

Капіталізація – це процес перетворення капіталу у новий капітал, нову вартість. Капіталізація буває реальною та ринковою (фіктивною). І реальна капіталізація і ринкова приводять до зростання вартості підприємства: реальна за рахунок створення доданої вартості у процесі трансформації ресурсів, а ринкова – за рахунок змін коливання курсу акцій підприємства. Це в свою чергу приводить до створення нового капіталу (нова капіталізація) і такий кругообіг повторюється. Механізм функціонування цього складного процесу і система управління ним потребують детального наукового дослідження.

Ресурсна складова капіталізації підприємства практично не досліджена у працях вітчизняних і зарубіжних авторів. Частіш за все вона розглядається у комплексі із іншими елементами капіталізації.

Більше за інших це питання досліджувалось у працях В.В. Баліцької, А.А. Гриценко, О.Я. Побурко, Т.А. Малової, О.В. Гальцевої та ін. Невирішеним залишається характеристика ресурсної капіталізації як об'єкту управління підприємства, відсутні методи дослідження цього процесу.

Мета статті - визначити місце ресурсної капіталізації як об'єкту управління та дослідити теоретико-методологічні основи цього процесу.

Сучасна концепція економіки підприємництва базується не на дослідженні прибутку, як статичного показника ефективності підприємства за певний період, а на дослідженні вартості компанії та динаміки її змін. Капіталізація є тим процесом, що формує вартість підприємства. У вузькому сенсі під капіталізацією підприємства розуміють, власне, його ринкову вартість. В більш широкому розумінні, капіталізація – це процес перетворення активів у новий капітал. Кругообіг такого процесу і частина доданої вартості, що при цьому буде виділятися, і є характеристикою процесу капіталізації, зокрема, і ефективності господарської діяльності, взагалі. Капіталізація найчастіше представляється у двох формах – ресурсна (реальна) капіталізація, що демонструє трансформацію ресурсів і створення крім вартості цих ресурсів ще і певну додану вартість та капіталізація ринкова – показує оцінку сумарної вартості підприємства.

Більшість вчених не виділяють поняття ресурсної складової капіталізації, узагальнюючи капіталізацію як таку. Але є вчені, які відокремлюють це поняття і дають своє бачення цієї економічної категорії.

Так, В.В. Баліцька виділяє поняття капіталізації факторів виробництва, під яким розуміє процес

втягнення факторів виробництва у ринковий обіг у якості засобів виробництва, де може бути сформована їх ринкова вартість. За думкою цього автора капіталізація ресурсів це складова реальної капіталізації. В.В. Баліцька також виділяє капіталізація процесу виробництва, що утворює додану вартість, та капіталізацію результатів виробництва, що перетворює створену додану вартість на новий капітал. І, в решті, процес капіталізації вважається завершеним, коли фактори виробництва відтворюються як наслідок капіталізації його результатів [1, с. 284-285]. Приблизно подібної думки підтримується і А.А. Гриценко, називаючи капіталізацію ресурсів одним із етапів процесу капіталізації. Цікавим є у вченого виділення двох взаємопов'язаних фаз капіталізації – прямої (перетворення ресурсів у нову вартість (новий капітал) та зворотної (перетворення нової вартості в нові ресурси) [2, с. 92]. Побурко О.Я. називає капіталізацією процес перетворення власності, прибутку підприємства і залучених ресурсів у капітал. Відповідно до такої трактовки, автор, очевидно передбачає існування капіталізації власності, капіталізації прибутку і капіталізації ресурсів. Тобто капіталізація ресурсів є перетворенням залучених ресурсів у капітал [3, с. 31].

На нашу думку, ресурсна капіталізація – це циклічний процес перетворення ресурсів у вартість (продукцію, реальний дохід) в різних капітальних формах та його кругообіг і часткове перетворення знов у ресурси.

Ресурсна складова капіталізації підприємства фактично показує ту частку вартості підприємства, яка досягається за рахунок капіталізації (перетворенні у капітал) ресурсів.

Розглянемо основні ресурси, що капіталізують вартість підприємства. Класична економічна теорія виділяє наступну групу ресурсів [4, с. 26]: матеріальні ресурси (земля, сировинні матеріали); капітал; праця; підприємницькі здібності.

Практично всі вітчизняні та зарубіжні вчені згодні із такою класифікацією ресурсів. Але сучасні науковці розширюють перелік ресурсів, які можна вважати факторами виробництва, виділяючи, крім названих вище, також інформаційні та фінансові ресурси [5, с. 19].

Дійсно, інформація, а точніше знання, як ресурс давно виділяється як фактор виробництва. Знання дають розвиток технологій і виступають як катализатори ефективності використання так званих основних, матеріально-уречевлених ресурсів та праці.

Фінансові ресурси почали виділятися з-поміж ресурсів матеріально-уречевлених із розвитком фондових ринків і спроможністю фінансового ресурсу капіталізуватись не перетворюючись в засоби праці чи предмети праці.

Ми згодні із таким трактуваннями факторів виробництва і теж виділяємо наступні групи ресурсів: уречевлений капітал, праця, сировинні ресурси, підприємницькі здібності, інформаційні ресурси та фінансові ресурси. Дослідимо окремо кожний з цих ресурсів в ракурсі їх капіталізації.

1. Сировинні ресурси – це ті дари природи, які можна використати в підприємницькій діяльності. До них можна віднести все, що знаходиться під землею, все, що на ній зростає та все, що знаходиться над землею.

Сировинні ресурси можуть бути використані і поза виробничою діяльністю, як блага самі по собі. Проте дедалі частіше із збільшенням чисельності людства та розширенням їх потреб, сировинні ресурси виступають у якості фактора виробництва.

Капіталізація вартості сировинних ресурсів відбувається наступним чином: у процесі виробничої діяльності під впливом засобів праці, вони змінюють свою форму, хімічні і фізичні властивості, після чого є здатними задовольнити певні потреби деякої частки людства. В кінцевій ціні виробника враховується вартість цієї сировини та певна додана вартість, яка і формує капіталізацію.

Цікавим є питання формування вартості сировинних ресурсів. Існує декілька теорій щодо того, як об'єктивно визначити вартість сировинного ресурсу:

1) Вартість його видобутку. Якщо, скажімо, для видобутку артезіанських вод потрібне певні засоби праці та трудові ресурси, то логічно було б визначити вартість цієї води виходячи із витрачених ресурсів капіталу та праці. Проте це абсолютно неправильно з точки зору закони обмеженості ресурсів. З часом більшість сировинних ресурсів будуть зменшуватись, що підвищить їх мінову цінність, а, зрештою, і вартість. Добре цю тезу підтверджує неухильне зростання вартості золота, срібла, нафти, в останній час із знищенням лісів постійно піднімається у ціні дерева.

2) Ринкова ціна. На нашу думку, ринкова ціна також не може бути визначенням вартості ресурсу. Відомий приклад з підручників про вартість склянки води в звичайних умовах та у пустелі, що демонструє різницю між споживчою і міновою вартістю, добре показує недоцільність визначення вартості сировинних ресурсів на основі ринкової ціни.

3) Вартість відтворення. За такою методою часто формується вартість, наприклад деревини, продуктів землеробства та тваринництва. Проте такий метод складний у використанні ресурсів, які не

відтворюються або відтворюються протягом дуже тривалого періоду (копалини, ресурси океану тощо).

Так чи інакше, питання правильної оцінки вартості ресурсів не вирішена і досі, що і демонструють значні коливання на світових ринках нафти, газу золота і інших дорогоцінних металів тощо.

Не дивно, що така складність у вимірюванні вартості сировинних ресурсів ускладнює дослідження капіталізації цього ресурсу.

2) Уречевлений капітал у формі засобів праці трансформується у нову вартість через часткове перенесення своєї вартості на собівартість кінцевої продукції та частку доданої вартості. До цих ресурсів відносять обладнання, будівлі, споруди (у яких відбувається виробничий процес), машини, транспорт, оргтехніка тощо. Процес капіталізації цього ресурсу дослідити і просто і складно одночасно. З одного боку, капітал найбільш очевидно демонструє капіталізацію як процес, коли створена додана вартість знов перетворюється у капітал як ресурс, а капітал-ресурс знов бере участь у створенні капіталу-вартості. З іншого боку довготривалість використання ресурсу «капітал» ускладнює точність оцінки капіталізації цього ресурсу.

3) Праця як ресурс є складною економічною категорією. Працю слід розглядати з декількох позицій. Так, праця має свою вартість (вартість оплати носія робочої сили), який потрібно враховувати при оцінці капіталізації. Також саме праця створює нову вартість забезпечуючи перетворення сировинних ресурсів за допомогою уречевленого капіталу і ця нова вартість перевищує вартість праці, при цьому праця, а точніше робоча сила, як ресурс не належить власникам підприємства. Все це значно ускладнюють оцінку капіталізації цього ресурсу. Складність полягає у визначенні бази капіталізації – чи розглядати вартість робочої сили як кошти на її оплату, чи розглядати вартість робочої сили у більш широкому сенсі, враховуючи витрати на утримання робітника та її сім'ї на певному рівні, що забезпечує життєдіяльність, ефективне відтворення і розвиток. Звісно, ці два показники можуть співпадати, але на практиці це відбувається дуже рідко.

4) Підприємницькі здібності є найбільш недослідженим ресурсом виробничо-господарської діяльності. Зрозуміло, що для сполучення всіх інших ресурсів, виробництва товарів, їх продаж і отримання додаткової вартості – тобто процесу капіталізації, потрібні певний хист та вміння: хист до передбачення попиту, визначення часу та місця. Це те, чому не можна навчитися і що, зазвичай, надано підприємцям від природи.

Проте виникає питання – як оцінити цей ресурс? У яких вимірниках? Всі інші «класичні» ресурси мають свої чіткі вимірники, але у чому виміряти підприємницький талант?

Одна з ідей щодо цього полягає у оцінці даного ресурсу за результатами діяльності. Тобто, розрахувавши отриманий прибуток, визначити певну її частку як капіталізацію ресурсу «підприємницька здібність». Але, по-перше, не зрозуміло яку частку вважати капіталізацією саме підприємницьких здібностей, а, по-друге, виникає питання про економічну обґрунтованість визначення капіталізації саме цього ресурсу, адже невідомий базис, від якого потрібно відштовхуватись для визначення капіталізації, тобто вимір вартості, яка, капіталізуючись, створює нову вартість.

Ми пропонуємо оцінювати цей ресурс на основі ризиків. На нашу думку, саме «плата за ризик» і є оцінка капіталізації підприємницьких здібностей. Дійсно, якщо представити утопію абсолютно безризиковості виробничо-господарської діяльності, то підприємництвом міг би займатись кожен – поєднувати ресурси, отримувати продукти і їх продавати. Проте такого безризикового середовища не існує: існують ризики, які деякими підприємцями приймаються, а деякими – ні; і в залежності від ефективності прийнятого рішення, підприємець отримує премію за ризик.

5) Інформація, як ресурс, представляє собою декілька аспектів. Під інформацією розуміється як фундаментальні та прикладні знання щодо сполучення ресурсів для їх найефективнішого використання (технології, патенти, «ноу-хау», ліцензії) так і поточні знання про внутрішнє і зовнішнє середовище.

Ми вважаємо, що інформація, як і підприємницькі здібності, є ресурсом похідним, адже на відміну від капіталу, сировинних ресурсів та праці не є безпосередньо перетворюючим елементом. Проте як той, так і інший ресурс конче необхідний для діяльності, особливо у сучасному господарстві - техногенному та наукомісткому.

Оцінити капіталізацію інформаційного ресурсу, на нашу думку, можна декількома шляхами. Найпростіше оцінювання можна провести методом порівняння. Наприклад, якщо прийняти інформаційним ресурсом патент на певне технічне нововведення, то різниця у кінцевій вартості з нововведенням та без буде характеризувати капіталізацію цього ресурсу. Інформацію як системний потік знань, що допомагає у управлінні підприємством і здійсненні виробничо-господарської діяльності, на нашу думку, можна оцінити за допомогою економічної оцінки часу – тобто оцінки втрат через відсутність певної інформації або через економічну оцінку часу, необхідну на здобуття цих знань.

б) Фінансовий ресурс. Капіталізацію фінансового ресурсу потрібно розглядати окремо для зовнішньої та внутрішньої капіталізації. Якщо ми розглядаємо капіталізацію фінансових ресурсів у аспекті їх використання на фондових ринках, то розрахунок вартості капіталізації легко можна зробити у динамічному аспекті. Внутрішня капіталізація фінансових ресурсів зазвичай представляє собою їх перетворення у обігові кошти.

Звісно, вищеназвані ресурси є узагальненою назвою багатьох функціонально однорідних ресурсів. Використаємо це узагальнення і для методичного описання процесу ресурсної капіталізації

$$SC=f(L,K,M,F,I,R), \quad (1)$$

де SC – ресурсна капіталізація,
L – витрати ресурсу праці,
K – витрати ресурсу капіталу,
M – витрати сировинних ресурсів,
F – витрати фінансових ресурсів,
I – витрати інформаційного ресурсу,
R – витрати ресурсу підприємницької здібності.

Візьмемо, наприклад найпростіший варіант взаємозв'язку – лінійний. Тоді ресурсна капіталізація виглядає так:

$$NV=c+aL+bK+dM+eF+yI+zR, \quad (2)$$

де NV – знов створена (капіталізована) вартість,
a, b, c, d, e, y, z – емпіричні константи.

Аналогічно можуть виглядати функції іншого порядку – параболічні, ступеневі, експоненціальні, мультикореляційні.

Так чи інакше, такий взаємозв'язок є суттю виробничої функції. Проте нас цікавить можливість дослідження капіталізації не тільки сукупності ресурсів, а й кожного окремого ресурсу.

Одним із методів, що дозволить виокремити, розрахувати або проаналізувати капіталізацію окремого ресурсу, на нашу думку, це метод, що використовує значення граничної норми заміщення ресурсів. Так, для дослідження капіталізації ресурсу праці можна використати методику:

$$NV=c+aL+bLMRTS_{KL}+dLMRTS_{ML}+eLMRTS_{FL}+yLMRTS_{IL}+zLMRTS_{RL}, \quad (3)$$

де $MRTS_{KL}$, $MRTS_{ML}$, $MRTS_{FL}$, $MRTS_{IL}$, $LMRTS_{RL}$ – гранична норма технологічного заміщення відповідного ресурсу працею.

Дана методика має декілька недоліків, які потрібно враховувати при дослідженні:

1) в більшості своєму не може існувати абсолютна заміність ресурсів, тому навіть при наближеній до максимального заміщенні, розрахунок капіталізації ресурсу буде часткового екстрапольованою.

2) можуть існувати виробництва, технології яких не передбачають навіть часткової заміності певних ресурсів.

Інша методика задля знаходження капіталізації окремих ресурсів може передбачати фіксацію всіх інших ресурсів на певному значенні і знаходженню капіталізації одного окремо взятого ресурсу при дослідженні його динамічної зміни. Наприклад, при лінійному взаємозв'язку це буде мати вигляд динамічного однофакторного дослідження

$$NV=X+aL, \quad (4)$$

де X – фіксоване значення інших ресурсів.

Проте така методика не передбачає мультиплікатора ресурсної капіталізації, адже зміна декількох факторів зазвичай приводить в цілому до більшої зміни вартості, ніж сумарна зміна окремих величин.

Тоді коректніше виглядав би такий взаємозв'язок:

$$NV=m(X+aL), \quad (5)$$

Де m – мультиплікатор ресурсовіддачі.

Проте і в цій методі є свої недоліки, адже спрогнозувати мультиплікатор досить складно.

Складність і першої і другої методи також полягає у визначенні характеру взаємозв'язку, і, що більш важливо, стійкості цього взаємозв'язку, його типовості.

Отже, на нашу думку, ресурсна капіталізація – це циклічний процес перетворення ресурсів, як капіталу, у вартість (продукцію, реальний дохід) в різних капітальних формах та його кругообіг і часткове перетворення знов у ресурси. Управляти ресурсною капіталізацією фактично означає такий підбір і ефективне використання ресурсів що створюють нову вартість для власників цих ресурсів.

Ми пропонуємо визначати капіталізацію як від всіх витрачених ресурсів, так і кожного окремо взятого ресурсу, для чого встановлюємо їх первісну вартість (ціну ресурсу). Запропонована методика розрахунку капіталізації окремих ресурсів базується на використанні показників «гранична норма заміщення ресурсів» та «мультиплікатор ресурсовіддачі».

Література

1. Баліцька В.В. Капітал підприємства: тенденції. Пріоритети / В.В. Баліцька. - К.: Ін-т економ. та прогноз, 2007.-480с.
2. Капіталізація економіки: проблеми та перспективи: матеріали семінару // Економічна теорія. – 2006. – №2. – С.91–112.
3. Побурко О.Я. Організація управління капіталізацією господарського комплексу: дис. канд. ек. наук: 08.02.03/ П.О. Ярославович.- Львів, 2001.-178 с.
4. Макконелл К.Р. Економікс: принципи, проблеми и политика / К.Р. Макконелл, С.Л. Брю [пер. с 13-го англ. изд.]- М.: ИНФРА-М, 1999. -974с.
5. Управління ресурсами підприємства : навч. посіб. / [В.І. Крамаренко, Ю.М. Воробйов, Б.І. Холод та ін.]; під ред. Ю.М. Воробйова і Б.І. Холода. — К.: «Центр навчальної літератури», 2004. — 288 с.

Рецензент докт. екон. наук А.В. Шайкан

339.137.2:334.716

*Гольцев Д.Г., здобувач,
Національна академія управління, м. Київ*

**КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ:
АНАЛІЗ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ ТА ЗМІНИ У МЕНЕДЖМЕНТІ**

Для менеджменту, як з точки зору теорії, так і практики, важливим є вибір пріоритетних напрямків розвитку та створення (відокремлення) систем управління найбільш вагомих для виробництва об'єктів, який залежить від факторів, що впливають на підприємство. Науково-обґрунтований аналіз впливу зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства надає можливість здійснити ефективну перебудову управлінської сфери, що сприяє підвищенню ефективності виробничої діяльності та конкурентоспроможності продукції. Дослідженню ефективного менеджменту та факторів впливу на конкурентоспроможність присвячені наукові праці багатьох учених-економістів і практиків [1-7]. Вдосконалення менеджменту здійснюється в руслі двох взаємодоповнюючих тенденцій: перша – розвиток технологічного забезпечення управління; друга – розвиток знань та досвіду управління в конкретних економічних умовах [1, с. 42]. Ефективність менеджменту за відсутності фінансових ресурсів, технологічних і технічних переваг доведено досвідом Японії з формування конкурентних переваг на світових ринках у післявоєнний період. На думку А. Фісун, особливість японського менеджменту полягала у визначенні таких критеріїв, як якість продукції та гнучкий ритм виробництва, що стимулює творчий і вдумливий підхід працівників до результатів своєї праці, їхня ініціатива щодо дрібних поліпшень у виробничій діяльності, яка заохочувалася і враховувалася, що й обумовило наявність факторів успішного розвитку та підвищення конкурентоспроможності підприємств [3, с. 82].

Менеджмент вітчизняних підприємств в більшості випадках побудовано на принципах планової економіки: виконання плану за будь яких обставин, стримання ініціативи, фіксованої премії, системи штрафів. Ці негативні фактори мікросередовища призводять до низької конкурентоспроможності підприємств. До факторів макросередовища, за Ф. Котлером [4], відносяться всі основні сили, що «приходять у зіткнення з інтересами фірми»: демографічні, економічні, природні, науково-технічні, політичні чинники і чинники культурного оточення.

Ці недоліки, перш за все, стосуються підприємств виробничої сфери, особливо на сучасному етапі, що характеризується жорсткою конкуренцією на внутрішньому і зовнішніх ринках, фінансовими